

DESPRE LECȚIA INEGALABILĂ A TERENULUI (FILE DINTR-UN JURNAL CONTEMPORAN DE TEREN)

conf. dr. Narcisa ȘTIUCĂ
Catedra de Etnologie și Folclor
Universitatea din București

30 decembrie, zi în pragul unui nou an, 2004, în comuna Bârsănești din județul Bacău. Ger aprig sub cerul senin-sticlă. Zi plină pentru echipa de cercetare: luări de contact după îndelungi așteptări și discuții trenante, repartizarea echipelor în josul și în susul satului, interviuri cu bătrânii, fotografii, întâlniri ratate, refuzuri, promisiuni, invitații...

Deodată, un zvon se răspândește cu iuteală în tot Bârsăneștiul: „La prânz vine *Capra* de la Albele! La prânz vine *Capra* de la Albele!”. Ne regroupăm, ne reconsiderăm prioritățile, ne răsturnăm întregul program, căci nu trebuie să ratăm momentul! De altfel, cu mult înainte de a pleca din București, chiar în perioada de pregătire a cercetării, colegii de la Centrul Județean al Creației Populare și de la Direcția Patrimoniu, ne-au recomandat satul Albele pentru a face o cercetare exclusiv acolo: „E mai izolat, cuibărit așa, pe niște văi. Au niște măști formidabile, măști zoomorfe, vechi! Aveți ce vedea!”. Prejudecată sau deformare profesională, ideea de a face cercetare într-o localitate mai îndepărtată de arterele de comunicație m-a tentat foarte mult, deși de multe ori am fost dezamăgită de acest reper. Cu toate acestea, ne-am așezat „cartierul general” în Bârsănești așteptând și noi, cu sufletul la gură, ca toți sătenii, sosirea *Caprei* de la Albele.

Nu mai văzusem de mult atâta nerăbdare solidară: oamenii ieșeau din când în când la porți să tragă cu urechea „dacă nu s-aud cumva dobele”, femeile zoreau cu treburile ca să fie gata „pe când o sosi alaiul”, copiii uitaseră chiar și de datul cu sania și de bătaia cu bulgări de zăpadă și se strânseseră în capătul uliței din cătunul Glodosu de unde, cu mâna streășină la ochi, scrutau valea din care trebuia să urce *Capra* dinspre Albele.

Tensiune crescândă: *Capra* întârzie un ceas, două, trei. De ce nu mai apar? Într-un târziu, zările vibrează de sunetul aproape nepământean al dobelor, de larma grea a tălăngilor, cerul parcă se lasă spintecat de pocnetele harapnicelor și, într-o dezordine desăvârșită, apar *mascații!*... „Contrar tuturor teoriilor!” – mi-am spus, uitând din nou că lumea

carnavalului este o lume pe dos în care nici o convenție, nici o regulă și mai ales nici o ierarhie nu sunt valabile.

Câțiva *moși* rufoși și libidinoși ne împresoară: scot sunete mormăite, fac gesturi obscene, își exhibează poftelile... Fetele și femeile adunate din sat râd ascuns pe sub colțul broboadei, îi împing cu dosul mâinii, scârbite și curioase totodată. Studentele se retrag pe sub streșinile gardurilor amintindu-și dintr-o dată ce au pățit cu câteva luni în urmă, la „cucii” din Brănești-Ilfov.

Surpriza este mai mare decât credeam. Un *moș* nebun, cu picioarele ca niște paranteze, cu o pălărie tufliță și un nas imens, roșu, vine-ață spre mine: „Bum-bum! Cioc-cioc!” Îmi explică intențiile erotice lovind de cârja în care se sprijină ciocanul de lemn scos de sub haina ponosită. Intru în jocul lui: „Ai matale curajul ăsta? Hai, ce mai stai?!”. O clipă de descumpănire: *moșul* vine mai aproape și de sub masca de cârpă înflorată mă cercetează de aproape cu niște ochi sfredelitori. Oftează. Își freacă arătătorul de degetul mare arătând că „n-are bani pentru o fată de București”... Mă confundase cu cineva din sat? Puțin probabil. Insist: „Păi ce faci? Cum rămâne cu bum-bum! Cioc-cioc? Așa te lauzi? Ia, hai să-ți fac o poză s-o trimit la baba matale!” Își împreunează mâinile să nu fac asta: „o să fie cuminte și liniștit!” Se gârbovește din nou, sprijinit în cârjă și pornește cu pași șovăielnici spre locul indicat de mine pentru poză. Se întoarce. Își potrivește pălăria și nasul, apoi, când aparatul e gata, își saltă pulpanele hainei arătând din nou ciocanul de lemn!... O rupe la fugă pierzându-se în mulțimea de *moși* zănatici, de *domnișoare* fandosite și decoltate ce se lasă fără jenă pipăite, provocându-i, la rândul lor.

Flash-urile aparatelor de fotografiat lucrează neconținut, la fel și carnetele de notițe. „Ce-or scrie acum? Acum s-au găsit?!” (mă întreb, ca o profesoară pisăloagă ce sunt...) Îmi întorc privirile spre vale și am înaintea mea o imagine copleșitoare: ca de pe alt tărâm, pe ulița orbitor luminată de soare, urcă pâlcuri de *mascați*.

Capete înalte de cerbi sau de capre sălbatice zvâcnesc deasupra cojoacelor întoarse pe dos. Unele au în coarne ciucuri mari roșii, aninați „să nu se deoache”, alții și le-au împodobit cu beteală și flori artificiale sau chiar cu pene de curcan. Se ivesc apoi măști uriașe din blană sură de oaie care dau cu totul alte proporții întregului: parcă ar fi niște gheme hidoase sau niște ființe stranii, doar cu cap – din care nu se disting trăsăturile feței – și picioare. „Aha! Asta-i ca-n cărți!” – îmi spun în sine-mi, bucuroasă că mi-am verificat informațiile teoretice și că am dezlegat sensul entuziasmului arătat de colegii băcăuani.

Lumea îi privește curioasă cum se tăvălesc prin zăpada deja maculată a drumului, cum se cațără pe garduri, cum se înghiontesc și se provoacă unii pe alții la luptă. Ici-colo, un copil speriat scoate un țipăt ascuțit sau plânge „cerându-se acasă”. Nu sunt agresivi atâta cât m-aș fi așteptat, ci

mai mult se plimbă mimând furia pentru a putea să-și zornăie salbele de tălângi și clopote cu care s-au încins peste tot corpul.

„Mai vin, mai vin! Uite-i!” – strigă puștii de lângă mine – „Ăștia sunt!”. Într-adevăr, pe aceștia îi așteptam și eu, neîncrezătoare, ca orice cercetător, în etichetele puse de alții. O manifestare atât de libertină cum este carnavalul nu putea să rămână doar la formele de expresie tradiționale: măști zoomorfe, travesti-uri anacronice, alegorii previzibile. Oricât de „cuibărit” este satul Albele, este totuși în România și trăiește tot în secolul XXI! De aceea, și-au făcut mult mai târziu apariția, într-un cortegiu pestriț, cumpănindu-și pașii, dozându-și pornirile, adâncind fiorul de așteptare al privitorilor... Contrastul dintre înfățișarea lor și solemnitatea cu care pășesc este studiat: privesc în jur și sunt satisfăcuți de murmurul admirativ. Sunt măști cumpărate din Occident, unde azi muncesc mii de români, sau din „magazinele de surprize”.

Revăd figuri grotești întâlnite de-a lungul anilor Fărșangul din Banatul Montan, la „cucii” din Brănești, în alaiul „Boului Împănat” de Rusalii din Mănăstirea (Cluj) sau în cel de Anul Nou din satele botoșenene: vampiri și chiar Conte Dracula „în persoană”, Frankenstein, Moartea (cu o mască copiată dintr-un celebru tablou al lui van Gogh), clovni... Impresia pe care o produc asupra sătenilor este profundă: îi urmăresc atent, cu emoție, comentează cu voce scăzută. E clar că le plac. E clar că aceste apariții insolite sunt cele pe care le așteptau: ceva nou, terifiant și fascinant, în fiecare an altceva, acesta este carnavalul!

Consemnăm și fotografiem. Cineva de lângă mine mă întrebă pe un ton admirativ, poate puțin contrariat de scăderea entuziasmului meu: „Ați mai văzut dumneavoastră, doamnă, așa măști? Vă place pe la noi?”. Dau din cap afirmativ. Ca pretutindeni unde am umblat, și în Bârsănești, oamenii cred că numai ei au asemenea obiceiuri și fac din așezarea lor un centru al universului.

Mascații se învârt prin răspântie ca la paradă să poată fi admirați, „să facă impresie”. *Urâții* aleargă ca scoși din minți, zornăindu-și tălângile. *Moșii* se târăsc de la o poartă la alta cu mersul lor decrepit, debitând obscenități. *Domnișoarele* își leagă șoldurile lasciv, se privesc în oglinzi de buzunar și își retușează fardul.

Tobele continuă să sune din ce în ce mai aproape. Deodată, toți mascații încremenesc parcă într-un tablou de Breughel: „Vine Capra! Acuma, uitați-o! Vine, vine!”. Toate privirile se îndreaptă spre capătul uliței. Aproape că aud râsulflarea oamenilor

precipitată, emoționată.

Într-un vârtej amețitor de culori, *Capra* urcă nebună coasta înspre Glodosu. Se agită și se frânge când pe-o parte, când pe alta. Clămpăne amenințător spre copiii de pe margini. Saltă și se răsucesc, face piruete descriind spirale care smulg strigăte de admirație. În urma ei un grup de copilandri îmbrăcați în alb, împodobiți cu panglici multicolore și batiste brodate, cu chipie roșii ornate cu oglinzi și crengi verzi: *frumoșii, irozii* cum le mai spun localnicii.

Alaiul se oprește în fața barului lui Costel Geamănu. Va face un joc! Muzicanții cântă o sârbă al cărei ritm se întetește din ce în ce mai mult, apoi o bătută. Privirile îmi sunt atrase de jocul sacadat, plin de artificii, al *Caprei*, aproape că nici nu observ stângăcia *frumoșilor*, dar oricum nu contează: spectacolul este de-a dreptul magnetizant...

Capra joacă până la epuizare, îmbătată de melodiile tot mai alerte. Cade în genunchi, apoi își lasă capul în zăpada amestecată cu fâșii de hârtie colorată și strămături de lână. „A murit! Uite, mamă, a murit *Capra*!” – scâncește un copil trăgând nerăbdător de poalele mamei.

Ritmul se alină. Încetul cu încetul, celelalte instrumente tac, lăsând doar fluierul să îngâne o doină sfâșietoare: „jelirea *Caprei*”. *Frumoșii* se retrag făcând loc *moșilor* care încearcă să învieze *Capra*, apoi, văzând că nu reușesc, o prohodesc. Rupând cercul, *moșul* „meu” se apropie de *Capra*, o pipăie, o apucă de coarne și o smucește: nimic! Scoate ciocanul de sub haina ponosită și o lovește în creștet: miracol! *Capra* a înviat! *Urâții* și *mascații*, *moșii* și *irozii* se prind într-o horă arătându-și bucuria. Laolaltă cu ei se prind și câțiva privitori, chiuind și săltând în ritmul muzicii.

Pentru câteva clipe, imaginile mi se suprapun în minte: mă aflu într-un sat de câmpie, sub soarele torid al zilelor de Rusalii, la Căluș. *Moșul* devine *mut*, personajul hilar și amenințător, înarmat cu o sabie roșie, de care se tem toți călușarii. Când unul dintre ei cade sfârșit de efortul dansului, *mutul* îl descântă, se apleacă la urechea lui și-i bolborosește cuvinte tainice, apoi îl lovește năpraznic cu sabia: călușarul se ridică, trezit parcă din somnul morții și se pune pe jucat, iar ceilalți iau lumea de pe margine la hora dătătoare de putere și sănătate...

Când alaiul se oprește din joc și pornește în aceeași ordine – cei mai importanți, *ceata Caprei* și muzicanții, la urmă –, revenim parcă la realitate. A fost un moment de reverie, o incursiune într-o altă lume: lumea convenției dramatice, lumea carnavalului.

Orice s-ar spune, nimic nu egalează experiența trăită pe viu, atunci când totul se desfășoară sub ochii noștri. Sugestiile și impresiile pe care faptul întâmplat ni le oferă vin să confirme sau să infirme teoriile interpretative din cărți. Dacă nu aș fi văzut, dacă nu aș fi participat la jocul cu măști al tinerilor din Albele, n-aș fi descifrat atâtea sensuri și rosturi ale vitalității obiceiurilor de Anul Nou. Poate că n-aș fi crezut că *moșii* întruchipează „manifestarea potenței neamului” (așa cum afirmă Otilia Hedeșan în excelenta sa lucrare, „Lecții despre calendar”), poate că n-aș fi socotit că *urâții* mai pot stârni amintirea demonilor ancestrali și, în nici un caz, că *jocul Caprei* mai are încă și alte valențe decât cele ludice...

Da, într-adevăr, *lecția terenului* este inepuizabilă, inegalabilă, chiar și pentru „folcloriștii încercați”!

